

Péče a způsob života v ČSLA — významný faktor zvyšování obranyschopnosti

Otázkám způsobu života je v současnosti a nepochybně i v budoucnu bude věnována stále větší pozornost. Jde o složitou, zejména sociálně ekonomickou problematiku, která má mnoho souvislostí a vazeb. Dynamický rozvoj naší společnosti se odráží i v dynamice změn a faktorů, které vytvářejí podmínky pro náš způsob života. Tento pak zpětně působí na vývoj společnosti i na formování vlastností jejích příslušníků.

Péče o teoretické a zejména praktické problémy životního způsobu je předmětem zájmu stranické i státní politiky, nezastupitelným úkolem politických a hospodářských vedoucích strany, společenských orgánů a organizací. Společenská závažnost této problematiky, její teoreticko-metodologické aspekty a zejména praktické problémy zvyšují nutnost potřebné orientace v otázkách způsobu života, vyžadují obektivní, otevřený přístup k existujícím problémům a odpovídající řešení.

Charakteristika socialistického způsobu života

Nemůžeme směřovat způsob života a podmínky, které na jeho formování působí. Způsob života je sociálně politický jev, tzn. jde o kategorii, která má sociálně třídní charakter, svou konkrétně historickou podobu. Je determinován mnoha činiteli, jako jsou např. přírodní geografické podmínky, demografické poměry apod. Rozhodujícím faktorem však je způsob výroby. Úroveň výrobních sil a charakter výrobních vztahů předurčují charakter a vývoj způsobu života. Tato sociálně ekonomická podmíněnost tvoří gnozeologický základ přístupu ke všem základním otázkám způsobu života. Určující měrou je tudíž náš životní způsob podmíněný obektivními faktory, společensky, a není věcí jen naší libovůle.

Způsob života bývá charakterizován jako komplex činností, jimiž lidé různě

uspokojují své potřeby a zájmy. V těchto aktivitách se zároveň utvářejí určité potřeby a vztahy, normy, ideje a hodnotové orientace, které zpětně působí na utváření životního způsobu. Třídní a sociální poměry společnosti se odrážejí v existenci různých způsobů života v rámci téže společenské formace a zejména v diferencích mezi třídně antagonistickou a neantagonistickou společností.

Socialistický způsob života je spojen se socialistickým rozvojem společnosti vůbec a socializací osobnosti zvláště. Harmonický a všestranný rozvoj příslušníků socialistické společnosti je neoddelitelně spjat s růstem životní úrovně, socialistickou morálkou, růstem vzdělanosti, kolektivismem, oddaností socialismu, socialistickým vlastenectvím, internacionalismem atd. Takové rysy charakterizuje vysoká

úroveň hodnotové orientace, která se projevuje v mnoha podobách socialistických aktivit.

Vlastnosti dělnické třídy v mnoha směrech předurčují charakter socialistického způsobu života. Tento vývoj cílevědomě řídí a usměrňuje komunistická strana. Politický a morální profil osobnosti má nacházet svůj výraz v poměru k práci, ke společenskému vlastnictví a především v utváření mezilidských vztahů. Duchovní zdroje socialistického způsobu života spočívají na vědeckém světovém názoru — marxismu-leninismu. Socialistický způsob života, to je proces humanizace člověka i společnosti a předobraz budoucích mezilidských vztahů nového řádu. Je skutečností i programem života lidí v podmínkách osvobozené práce.

Socialistická společnost se rozvíjí na bázi rozvinuté **materiálně technické základny**, jejíž kvantitativní a kvalitativní změny jsou podmiňovány především aplikací vědeckotechnického pokroku. Druhou stránku tohoto rozvoje tvoří **třídní a sociální přeměny společnosti**, podmiňované zejména rozvojem společenského vlastnictví výrobních prostředků a upevňováním výrobních vztahů nového typu. A konečně třetí aspekt spočívá ve **změnách ve vědomí, v myšlení lidí, jejich ideově politické a kulturní úrovni**. Je nesporné, že tyto aspekty tvoří zároveň klíčovou otázku obranné síly socialistického společenství.

Socialistický způsob života se vytváří jako důsledek vlivu všech těchto stránek a navíc na něj působí řada dalších, nespecifikovaných vlivů, jako např. zvyky a tradice, vliv soudobého kapitalismu, osobnostní rysy atd. Politické, ekonomické a ideologické změny společnosti se různou měrou promítají do změn samotného člověka. „Obrazně řečeno, jestliže počátek přechodu od kapitalismu ke komunismu tvoří uchopení moci a změna vlastnických poměrů, pak jeho strategické dovršení je spojeno s vyvrcholením takových přeměn lidského života, jež znamenají hlubokou transformaci lidské osobnosti.“ Filipcová B., Filipce J.: *Různoběžky života*, Svoboda, Praha 1976, s. 121.)

Služba v armádě socialistického státu je školou komunistické výchovy. Zejména

ideově politické působení na příslušníky ČSLA je cestou k ovlivňování jejich životního způsobu. Přitom však musíme mít na paměti, jaké jsou skutečné možnosti a meze ideového působení v tomto směru a nemůžeme podléhat nesprávným iluzím. Ideologie samotná nikdy není s to dovést lidi k socialistickému způsobu života, přesto však k němu značnou měrou může a musí přispívat.

Pomocí ideologického působení se formuje světový názor člověka, jeho hodnotová orientace. Touto cestou můžeme působit na jeho postoje, normy chování, na jeho teoretické i tzv. běžné, každodenní vědomí. V ČSLA věnujeme otázkám ideově výchovného působení velkou péči, která vyžaduje mnoho sil i prostředků. Jejím výsledkem má být především stále kvalitnější plnění povinností, úkolů v oblasti bojové a politické přípravy, kázně, mobilizační pohotovosti atd., ale zároveň i žádoucí vývoj socializace osobnosti.

Nedílnou součástí ideově politického působení je boj proti maloměstství, spotřebitelským postojům k socialismu a dalším negativním jevům ve způsobu života. Příslušník ČSLA je v tomto smyslu reprezentantem socialistické společnosti a měl by reprezentovat socialistický životní způsob. Komunistická výchova ve svých jednotlivých složkách (výchova ideově politická, rozumová, mravní, estetická, právní, tělesná, pracovní, polytechnická a vojenská) směřuje k plnění požadavků, kladených na budovatele i obránce socialistické vlasti.

Velitelé, odborní náčelníci, politický aparát, stranické i odborové a svazkové organizace působí na příslušníky naší armády i ve směru ovlivňování jejich způsobu života. Je žádoucí, aby byli schopni se orientovat v teoretických i praktických problémech této oblasti, uměli nacházet cesty účinného vlivu na chování a jednání vojáků, působili svou příkladností apod. V mnoha směrech stanoví rozsah tohoto působení funkční povinnosti či poslání politické organizace. Stejně důležitý je i vliv každodenního působení, starostlivosti o potřeby a zájmy lidí, úloha vzájemných vztahů, způsobů jednání s lidmi atd.

Specifické rysy způsobu života příslušníků armády

Služba v armádě znamená pro každého občana jednak zachování a pokračování způsobu života, který vyplývá z uskutečňování sociálního a ekonomického programu strany, jednak i četné změny, což

platí především **pro vojáky základní služby**. Dobu strávenou v ČSLA měříme nejen tím, co mladí lidé „ztrácejí“, o jakou část výdělku se připravují, ale i tím, co získávají. Zkušenosti, návyky, nové vlastnosti,

hodnotová orientace, kvalifikační růst i vlivy na způsob života jsou toho druhu, že je nemůžeme srovnávat s ničím jiným. Armáda „je školou, v níž se mladí lidé fyzicky a charakterově zakalují a politicky vyzrávají, učí se odvaze, disciplinovanosti, organizovanosti, kolektivismu a získávají zkušenosti a znalosti potřebné pro celý život.“ (XV. sjezd KSČ, Svoboda 1977, s. 70.)

Uniformita, standard, specifické podmínky života, vztahy podřízenosti, změny kolektivů, stupeň manipulovatelnosti lidmi, vysoké nároky na fyzickou i psychickou připravenost — to vše tvoří rozhodující faktory utváření způsobu života vojáků základní služby. Požadavky bojové pohotovosti, vojenské kázně, dodržování vojenských řádů a předpisů, rozkazů a nařízení působí velmi intenzivně jak na oblast plnění povinností, tak na náplň volného času. Revoluce ve vojenství se odráží ve způsobu života vojáků velmi výrazně.

Způsob života vojáků základní služby je formován úrovní organizovanosti života, režimem dne, uspokojováním potřeb i charakterem mezilidských vztahů. V této sociální skupině se dost obtížně prosazují tendence k maloměstskosti, i když i tam existují různé projevy neslučitelné se socialistickým způsobem života.

Socialistický způsob života vojáků základní služby může být jen výslednicí péče společnosti o uspokojování potřeb obrany, důsledkem zdokonalování společenského bytí a společenského vědomí. Kultivace a zejména socializace osobnosti, již voják základní služby je, tvoří hlavní článek boje za vyšší kvalitu života.

Mimořádnou úlohu při formování socialistického způsobu života má zdokonalování materiálních podmínek pro plnění úkolů i běžný denní život vojáků. „Při řešení materiálních otázek životních podmínek vojsk je třeba vždy vidět to hlavní — cíl ve jménu kterého veškerou tuto práci děláme. Pro nás je tímto cílem zabezpečení vysoké bojové pohotovosti v nejširším smyslu slova. Vše, co směřuje k dosažení tohoto cíle je třeba v plné míře využívat a to, co v této cestě překáží, rozhodně odstraňovat.“ (Ustinov D. F.: V interesech povýšení bojové gotovosti. In: Tyl i snabženi, ročník 1978, č. 1, s. 9.) Velitelé všech stupňů, odborní náčelníci, političtí pracovníci, stranické i svazácké organizace by měli mít vždy na paměti, že uspokojování materiálních potřeb se často přímo promítá ve způsobilosti k výkonu služby, v názorech a náladách lidí, v zájmech i ve vzájemných vztazích.

Lhostejnost a nedostatek porozumění pro materiální potřeby vojáků, či dokonce liknavý a nezodpovědný přístup k oprávněným potřebám a požadavkům, jsou v rozporu s vojenskou politikou KSČ a úsilím upevňovat socialistický způsob života. Nepřiměřené a neodůvodněné skrývání se za heslo o nutnosti snášet těžkosti a strádání vojenské služby může být jen špatným maskováním nezodpovědnosti, neschopnosti a nedbalého plnění povinností.

Péče o ubytování, stravování, výstroj, o zdravotní, sociální i kulturní potřeby vojáků základní služby se řídí celou soustavou norem, dávek a ukazatelů. V nich je respektována nutriční hodnota potravin, zásady pro ubytování atd. Omezují výběr, individuální volbu předmětů, kterými vojáci základní služby uspokojují své materiální i nemateriální potřeby. Touto cestou regulovaných potřeb a zájmů je do způsobu života podstatně zasahováno.

Četným nedostatkům ve způsobu života můžeme čelit zvyšováním kvality (v rámci daného objemu i struktury) uspokojování potřeb. Rezervy jsou i v oblasti kultivace lidských potřeb samých v boji proti nehospodárnosti, ztrátám, mrhání hodnotami. Přes dílčí úspěchy, které jdou na vrub iniciativě, socialistické soutěži, závazkům a dalším pozitivním hnutím, a jsou věci péče velitelů a odborných náčelníků, existují i známé nedostatky a často zbytečné materiální potřeby. Jejich ideově politický dosah se projevuje přes oblast nálad a názorů v hodnotové orientaci a životních postojích. Tyto postoje se pak zpětně projevují v aktivitách vojáků, v jejich jednání a způsobu života.

Podstatně složitější je sledovaná problematika u vojáků z povolání a jejich rodinných příslušníků.

Problém reprodukce (jako člověka, jako pracovní síly, jako obránce socialistické vlasti) souvisí s mnoha modifikacemi ve způsobu života. Můžeme sledovat shodu s mnoha jinými profesemi. V mnoha směrech má však i pro způsob života služba v armádě netypické, jedinečné rysy.

V obecném povědomí mnoha obyvatel stále ještě přezívají nerealistické, zkreslené představy o postavení, životní úrovni i způsobu života vojáků z povolání. Projevují se při vymezování prestiže povolání, v posuzování atraktivnosti služby v armádě apod. Zkreslené představy a neodpovídající soudy někdy vyplývají z nedostatečných informací, jindy souvisí s absolutizováním některých jevů. Nezbytnost utajování informací v armádě, včetně otázek finančního a materiálního zabezpečení

ní, může mít za následek zjednodušené či dokonce předpojaté názory na sledovanou oblast. Pokusím se některé problémy konkretizovat.

Sociální postavení vojáka z povolání a jeho rodiny odpovídá společenskému významu ČSLA. Jeho finanční zajištění je v mnoha směrech zcela srovnatelné s činnostmi v nevojenské oblasti, někde leží nad, jinde pod hladinou srovnatelných příjmů. Představy o „velkých platech“ v ČSLA bývají u mnoha občanů silně zkreslovány. Navíc musíme brát v úvahu nemožnost získávání vedlejších příjmů, vyloučení druhého zaměstnání, podílů na hospodářských výsledcích apod.

Materiální zajištění (ošacení, byty) a zdravotnická péče není výsadou pouze armády a výrazněji nepřesahuje společenský průměr.

Tzv. spotřebitelský koš odráží růst hmotné a kulturní úrovně společnosti jako celku. Pro vojáky z povolání však existují četné zvláštnosti, které vyplývají z nutnosti podřízovat se potřebám obrany a specifickým podmínkám ČSLA.

Objem a struktura spotřebitelského koše této sociální skupiny charakterizuje mnohé stránky jejího způsobu života. V padesátých letech byla spotřeba v některých směrech u vojáků z povolání vyšší, než srovnatelný průměr. S růstem životní úrovně celé společnosti docházelo k vyrovnávání a poslední desetiletí dokazují, že typický tvar „spotřebitelského koše“ se pro vojáky změnil. Některé příčiny jsou objektivního rázu.

Služba v armádě znamená zřít se mnohých oblastí spotřeby, které jsou pro občany socialistického státu stále dostupnější, pravidelnější a běžnější. Týká se to zejména aktivity ve volném čase, cestování do kapitalistických států, možností využívání chat a domků v osobním vlastnictví a dalších stránek spotřeby. Ti, kteří se rozhodnou plnit nejčastější občanskou povinnost, se různých oblastí spotřeby „zřikají“.

Tuto skutečnost nemůžeme chápat v tom smyslu, že plnění vojenských povinností znamená zhoršení kvality života. Musíme vzít ohled na morálně politické aspekty této služby, existující kompenzace ve spotřebitelském koši apod.

Život v armádě přináší pro způsob života značnou zátěž. Služební přemístování, časté stěhování, problém bytů a jejich vybavení, odloučenost od rodiny a „život na dvě strany“, dlouhodobé problémy dojíždění, život na vojenských ubytovnách, složité otázky školní docházky dětí, ná-

ročnost života v odlehlých posádkách — to jsou jen některé aspekty, které silně ovlivňují finanční, hmotné, společenské, pedagogické, psychologické, morální a další stránky života. K nim můžeme přidat vliv častých změn kolektivů, v nichž voják pracuje, regulované pracovní zařazení a dislokaci, změny okruhu přátel a známých rodiny, specifiky života na vojenských sídlištích, regulovanou dovolenou a další.

Psychologické aspekty vojenské služby, které nesporně působí na způsob života, scvičí se specifickými rysy služby v armádě. Jsou to otázky vojenské kázně, respektování nadřazené velitelské pravomoci, omezenost kritiky, uniformita života. Rostoucí nároky na výchovu a výcvik podřízených, nároky na vzdělání a zvyšování kvalifikace patří k prvořadým požadavkům. Jsou odrazem růstu složitosti obrany, odrazem vlivů revoluce ve vojenství. Dynamické změny ve vojenství, nároky na politickomorální a fyzickou připravenost vést ozbrojený zápas se projevují i v rostoucí psychické zátěži a vyžadují od vojáků z povolání mnoho námahy, úsilí a času.

Zkušenosti dokazují, že zvládnutí těchto rostoucích nároků je stále obtížnější. Pro mnohé příslušníky ČSLA se tak děje i za cenu mnohahodinové, značně vyčerpávající služby, která přesahuje zejména u bojových útvarů daleko rámec osmihodinové pracovní doby a pětidenního pracovního týdne. Výkon služby mnohých pracovníků má své nepřímé pokračování v souvislosti s dosažitelností, nároky na bojovou a mobilizační pohotovost, povinností hlásit místa pobytu, zařazováním do služeb atd.

Příslušníci armády většinou vykonávají své povinnosti uvědoměle a poctivě pod vlivem politické nezbytnosti a morálních stimulů. Někdy je to i na úkor některých oblastí jejich spotřeby a životní úrovně, za cenu „zhoršené kvality“ života. V mnoha případech je tomu tak díky uvědomělosti a obětavosti manželek, někdy však i na úkor výchovy dětí či dokonce vlastního zdraví.

Pracovní přetíženi mnohde souvisí i s nenaplněností mýrových plánovaných počtů, neobsazením tzv. tabulkových míst. Důsledkem bývá zdvojení funkcí a vyšší pracovní zátěž, což opět působí na sféru způsobu života.

Pro různé profese vytváří služba v armádě specifické podmínky jejich odborné seberealizace. ČSLA poskytuje svým příslušníkům pro odborný růst často příznivější podmínky, než existují jinde. Týká se to péče o vzdělání a kvalifikaci, o ma-

teriálně technické předpoklady pro vědeckovýzkumnou práci atd. Zájmy utajování však nedovolují, ve stejné míře jako v nevojenské sféře, popularizovat práci našich špičkových odborníků. Veřejnost se s výsledky jejich úsilí seznamuje jen sporadicky. Může ocenit tuto práci v souvislosti s výstavbou metra, dálnic, významných staveb, dále na základě znalosti práce příslušníků vojenských nemocnic a zdravotnictví vůbec, pracovníků ve společenských vědách, v oboru fyziky, elektroniky atd. Jednou z forem popularizace práce vojenských odborníků (zejména akademiků a vysokých škol) je zapojení do civilních vědeckovýzkumných týmů, plnění speciálních úkolů pro potřeby našeho národního hospodářství atd. Někdy však naši různí špičkoví pracovníci nemají možnosti své práce v širším a celospolečenském měřítku běžné veřejné popularizovat, zúčastňovat se mezinárodních sympozií a seminářů, studijních pobytů mimo socialistické státy apod. Na druhé straně se mnozí příslušníci armády podílejí na pracích v rámci programu Interkosmos a mezinárodní socialistické dělby práce.

Z hlediska spotřeby musí socialistická armáda čelit dvěma krajnostem: tendenci udržovat materiální postavení na „úrovni lidových mas“, která odmítá jakékoli kompenzace a zvýhodňování (např. odchod do zálohy v 55 či 57 letech), a tendenci nadřazovat, neúměrně zvýhodňovat příslušníky armády. Obě tendence jsou škodlivé a politicky neúnosné.

Jsou oblasti, ve kterých vývoj materiálního zabezpečení nepostupuje výrazně kupředu. Např. sortiment a zejména kvalita výstrojních součástek vojáků z povolání neodosahuje zdaleka potřebné úrovně a mnohé nedostatky v ústrojí vojáků jdou na tento vrub. Značné difference jsou také v životě příslušníků na posádkových ubytovnách či ve stravovacích možnostech. Řešení mnohých problémů není jen věcí materiálních možností, ale souvisí s různými předpisy a nařízeními, které neodpovídají již dnešku. Četné další mají vazby na oblast vědomí, zvyklostí, morálně politické úrovně apod.

Rozkaz ministra národní obrany na výcvikový rok 1980–1981 upozorňuje na to, že „Nedostatky se nadále projevují v konkrétnosti a diferencovanosti individuální práce s lidmi, ve včasnosti a účinnosti reagování na jejich názory i na problémy uvnitř vojenských kolektivů“. (RMNO, s. 10.) Ve stanovených úkolech je zřejmá snaha řešit problémy v zájmu zvýšení úrovně podmínek pro způsob života vojáků.

Existující problémy jsou, a nepochybně budou i v budoucnosti, středem pozornosti velení ČSLA a odborných orgánů i náčelníků. Jejich řešení je postupné, v souladu s odpovídajícími možnostmi a předpoklady.

Je nepochybné, že zvláštní roli při utváření způsobu života hrají **mezilidské vztahy v ČSLA**.

Vztahy mezi lidmi v socialistické společnosti by měly být adekvátní socialistickým výrobním vztahům, tvořit nejvyšší článek hodnot této společnosti. Charakteru vztahů v ČSLA vtiskuje specifické rysy nejvyšší společný zájem — obrana socialistické vlasti a zemí socialistického společenství. Tento rys má důležitou integrující funkci. Navíc však vztahy předurčuje charakter služby v armádě, řády, rozkazy a nařízení, principy velitelské pravomoci, kázeňská praxe, forem a metod jednání s lidmi.

Při vědomí toho, že v ČSLA převládají v tomto směru pozitivní zkušenosti, nemůžeme přehlížet ani existující nedostatky. Jsou zdrojem stressových situací, četných nedorozumění a napětí mezi lidmi. Projevují se v nechtu sloužit v armádě, v horším plnění povinností a v nesocialistickém způsobu života.

Necitlivý přístup k lidem, neodpovídající hodnocení jejich práce, malá starostlivost o problémy pracovních a životních podmínek — to vše by nemělo existovat ani jako výjimečné případy. Víme i o problémech v kádrové a kázeňské praxi, o příkladech povrchního přístupu, kariérismu i přiteličkování, šikanování i zneužívání funkce či postavení. Na základě jednotlivých negativních příkladů nemůžeme v žádném případě situaci v podobném směru zobecňovat a přijímat kategorické závěry, které mezilidské vztahy v ČSLA staví do nesprávného světla. Úspěchy a výsledky vojskopolitické linie XV. sjezdu KSČ, stejnou měrou jako řady jiných oblastí, týkají se i kvalitativního růstu vzájemných vztahů, socializace příslušníků naší armády. Kritický tón, který v této oblasti zazněl na 15. zasedání ÚV KSČ v březnu 1980 i v dalších stranických dokumentech na adresu celé naší společnosti, vyžaduje nezbytné zamyslení i nad obdobnými nedostatky ve vztazích mezi lidmi v ČSLA. Myšlenka Rozkazu ministra národní obrany na výcvikový rok 1980 až 1981 je jednoznačná: „V práci s kádry není vždy v potřebné míře uplatňován citlivý, diferencovaný přístup k řešení jejich služebních a osobních problémů a vzájemných vztahů“ (RMNO, s. 10).

Negativní jevy znehodnocují převládající pozitivní příklady, ztěžují politickou a ideovou výchovnou práci v armádě.

Vzájemná interakce mezilidských vztahů a způsobu života je nesporná. Za určitých okolností tento aspekt dominuje nad otázkami spotřeby a životní úrovně. Transformací spotřeby, životní úrovně a způsobu života do pravidel a norem chování mezi lidmi, do mezilidských vztahů — a stejně tak sledování zpětné vazby — je však v každém jednotlivém případě dost obtížné postihnout.

K významným problémům způsobu života patří i **objem, struktura a náplň volného času.**

Volný čas jako součást mimopracovního času, která je k dispozici člověku pro jeho reprodukci a rozvoj, má pro příslušníky ČSLA mimořádný význam. Úsilí velitelů, politických pracovníků, stranických a svazáckých organizací nezřídka směřuje k jeho ovlivňování, ne vždy má však odpovídající efekt. Tato skutečnost má mnoho příčin a v celospolečenském měřítku je snadnější působit na pracovní činnost lidí, než na mimopracovní aktivitu. Zájmová, kulturní, sportovní a osvětová činnost našich vojáků je sice dosti bohatá, ale zároveň ve sféře mimopracovní nacházíme nejvíce jevů, velmi vzdálených socialistickému způsobu života.

Způsob využití volného času je u příslušníků armády v mnohém odlišný od společenského průměru. Nicméně je přirozené, že zejména vojáci základní služby usilují o to, přenést i do podmínek života v armádě některé aktivity, které tvořily náplň jejich volného času před nástupem základní služby. Týká se to takových zájmů, jako např. diskotékových tanců a skupinových zálib, které jsou někdy pozitivní (sportování, turistika, kultura), jindy nežádoucí (vysedávání po restauracích, nuda).

Volný čas jako cenná hodnota je velmi důležitý i v životě vojáků z povolání. V některých případech by se jeho zkracování mělo již stát alarmujícím signálem, že někde není něco v pořádku.

ČSLA je prostředím, které z hlediska způsobu života podněcuje mnohé vlastnosti a činnosti; ty jsou předobrazem socialistického způsobu života.

Socialistické vlastenectví a socialistický internacionalismus, práce ve prospěch společnosti, oddanost komunistické straně, správná hodnotová orientace, cpravdivý zájem o budování a obranu socialismu — to vše tvoří rozhodující složky, které formují způsob života vojáků. V armádě můžeme lépe než jindy čelit některým nežádoucím jevům ve způsobu života. To však neznamená, že vůči spotřebitelským postojům k socialismu a maloměstství jsou příslušníci ČSLA imunní.

Omezené disponování volným časem je většinou zdůvodnitelné zájmy obrany a většina vojáků si na tuto skutečnost již zvykla. Problémy narůstají tam, kde se zásahy do volného času vojáka stávají nadměrné, kde jsou pravidlem a ne vždy zcela odůvodněné. Nedořešenou otázkou bývá i potřebná kompenzace času stráveného služební činností ve dnech pracovního volna.

Obsah a využívání volného času vojáků z povolání je v přímých vazbách na různé faktory: věk, pracovní zařazení a pracovní náplň, vzdělání, sklony a záliby, místo působení, rodinné poměry, politický a morální profil a další. Frekvence uspokojování fyzických i kulturních potřeb je velmi různorodá. V mnoha případech není zdaleka taková, jaká by měla být, a život některých příslušníků armády a jejich rodin je, obrazně vyjádřeno, stále chudobnější. Naproti tomu mnozí jedinci vykazují dlouhodobě vysokou aktivitu v práci pro společnost, politickou angažovanost apod.

Zvláštní zájem se soustřeďuje na oblast, která mnohdy leží na pomezí pracovní a mimopracovní činnosti. Týká se to **zvyšování kvalifikace a vzdělanosti.**

Moderní armádu charakterizuje prudký vědeckotechnický rozvoj. Projevuje se to v růstu nových profesí a odborností (za první světové války jich existovalo několik desítek, dnes více než dva tisíce), ale také v nezbytnosti stálého studia, přeškolení, vzdělávání. Změna profesního a kvalifikačního modelu armády se promítá v nárocích na studium. Má-li voják z povolání vyhovět požadavkům, musí k tomu využít i volného času. V přímém smyslu té jeho části, která přímo souvisí se zvyšováním kvalifikace, nepřímo té části, kterou věnuje kulturně osvětovým zálibám. Pro některé funkcionáře však se volný čas stává někdy jediným dostupným rezervoárem zabezpečování alespoň minimálních požadavků této sféry. V takových podmínkách se smysl volného času může zvratit i ve svůj protiklad a tento stav přestane odpovídat potřebám společnosti, osobnosti samé i rodiny.

Na stupni vývoje, kterého naše společnost dosáhla, můžeme v mnoha směrech dokumentovat existenci toho, co V. I. Lenin nazval výhonky komunismu. Rozvoj pracovní iniciativy, činnost brigád socialistické práce, socialistická soutěž, angažovanost ve veřejně prospěšné činnosti atd., to vše je výrazem některých aspektů socialistického způsobu života. V naší armádě můžeme prokázat tyto pozitivní zkušenosti v mnoha směrech. Přestože je zapotřebí někdy bojovat i proti prvkům formálnosti, počet jednotlivců i kolektivů, které charakterizují znaky socialistického způsobu života, vzrůstá.

Perspektivy socialistické společnosti jsou perspektivami i nového, kvalitativně vyššího způsobu života. Příslušníci naší armády měli na všech úsecích svého působení dokumentovat fakt, že ztotožnění se s ideály socialismu se projevuje v jejich pracovní aktivitě i mimopracovní oblasti, v jejich spotřebě i způsobu života. Tento pozitivní proces existuje spolu s překonáváním nežádoucích jevů a tendencí.

Péče o socialistický způsob života je prevencí proti maloměšťáctví, proti různým negativním jevům, s nimiž se dosud v naší společnosti setkáváme. Zároveň však představuje jeden z klíčových článků zvyšování obranyschopnosti. Socialistický způsob života sjednocuje všestranný rozvoj a vysokou úroveň občana socialistické společnosti s požadavky, které vyplývají z nutnosti jejího dalšího rozvíjení a obrany.